

manuSCRITS

Revista d'història moderna

17

A M. Teresa Casares
in memoriam

*manu*SCRIPTS

Revista d'història moderna

17

A M. Teresa Casares
in memoriam

Manuscris. Revista d'Història Moderna

Manuscris. Revista d'Història Moderna / Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres. Departament d'Història Moderna i Contemporània.— 1 (maig 1985 - . — Bellaterra : [Universitat Autònoma de Barcelona*, 1985- .]. — 23 cm

Annual

ISSN 0213-2397

I. Universitat Autònoma de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània.
I. Història Moderna
94

Comitè de direcció

Ricardo García Cárcel, Lluís Roura Aulinas i Antoni Simon Tarrés

Coordinadors

Javier Antón i Bernat Hernández

Consell de redacció

José Luis Betrán, Javier Burgos, Raúl Clemente, Antonio Espino, Antonio Fernández Luzón, Montserrat Jiménez Sureda, Oriol Junqueras, Doris Moreno, Manuel Peña, Pilar Sánchez, Jaume Tortella i Jesús Villanueva

Consell assessor

Carlos Aguirre Rojas (Universitat Nacional Autònoma de Mèxic, Mèxic), Angel Alcalá (Brooklyn College University, Universitat de Nova York, Estats Units), Bruno Anatra (Universitat de Càller, Itàlia); Fernando Bouza (Universitat Complutense de Madrid, Espanya), James Casey (Universitat de Norwich, Regne Unit), Roger Chartier (Ecole des Hautes Etudes de París, França), Jaime Contreras (Universitat d'Alcalá de Henares, Espanya), Antonio Domínguez Ortiz (Reial Acadèmia de la Història, Espanya), John H. Elliott (Universitat d'Oxford, Regne Unit), Roberto Fernández (Universitat de Lleida, Espanya), Josep Fontana (Universitat Pompeu Fabra, Espanya), Giovanni Levi (Universitat de Venècia, Itàlia), François López (Universitat de Bordeus, França), Carlos Martínez Shaw (Universitat Nacional d'Educació a Distància, Espanya), Àngel Rodríguez Sánchez (Universitat de Salamanca, Espanya), Eliseo Serrano (Universitat de Saragossa, Espanya), Bernard Vincent (Ecole des Hautes Etudes de París, França), Stuart Woolf (Institut Universitari Europeu de Florència, Itàlia)

Direcció i tramesa d'articles

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament d'Història Moderna
i Contemporània
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Subscripcions i intercanvis

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
08193 Bellaterra (Barcelona) Spain
Tel. 93 581 17 15. Fax 93 581 20 00

Coberta

Loni Geest & Tone Høverstad

Edició i impressió

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
Tel. 93 581 15 96. Fax 93 581 20 00

ISSN 0213-2397

Dipòsit legal: B. 2994-1985

Impress a Espanya. Printed in Spain

Impress en paper ecològic

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia, el tractament informàtic i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer és rigorosament prohibida sense l'autorització escrita dels titulars del «copyright», i estarà sotmesa a les sancions establertes a la Llei. S'autoritza la reproducció del sumari i dels resums sempre que n'aparegui la procedència.

Les opinions expressades en articles, notes, informacions, ressenyes i treballs publicats a MANUSCRITS són d'exclusiva responsabilitat dels seus autors.

Aquesta revista es regeix pel sistema de censors.

Índex

Manuscrits

Núm. 17, p. 1-348, 1999, ISSN 0213-2397

Les paraules clau són en llenguatge lliure.

S'autoritza la reproducció dels resums i de les pàgines de l'índex.

17-18 Editorial

DOSSIER. Inquisició i confessionalització

21-30 **GARCÍA CÁRCEL, Ricardo** (Universitat Autònoma de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània)
Presentación. *Manuscrits. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 21-30.

31-37 **PROSPERI, Adriano** (Università di Pisa. Dipartimento di Storia Moderna e Contemporanea)
Notas sobre Inquisición. *Manuscrits. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 31-37.

El autor trata las relaciones entre la Inquisición y la obligación de la confesión católica en el diseño del control de la herejía en la Europa moderna. La Inquisición asumió progresivamente una función educativa, mientras el componente represivo y policial del sacramento católico aumentaba. A partir de estas consideraciones se singulariza el papel de la Inquisición en el proceso educativo de la Reforma católica en la España moderna.

Palabras clave: Inquisición, confesión, reforma católica, herejía.

Notes sobre Inquisició

L'autor tracta les relacions entre la Inquisició i l'obligació de la confessió catòlica en el disseny del control de l'heretgia a l'Europa moderna. La Inquisició va assumir progressivament una funció educativa, mentre el component repressiu i policial del sacrament catòlic augmentava. Des d'aquestes consideracions, se singularitza el paper de la Inquisició al procés educatiu de la Reforma catòlica a l'Espanya moderna.

Paraules clau: Inquisició, confessió, reforma catòlica, heretgia.

Notes about Inquisition

The author deals with the relations between the Inquisition and the obligation the Catholic confession in the design of the control of the heresy in early modern

Europe. The Inquisition assumed an educative function progressively, while the repressive and police component of the catholic sacrament increased. From these considerations the paper of the Inquisition in the educative process of the Catholic Reformation in modern Spain is distinguished.

Key words: Inquisition, Confession, Catholic Reformation, Heresy.

39-56 **OLIVARI, Michele** (Università di Pisa. Dipartimento di Storia Moderna e Contemporanea)

Hernando de Talavera i un tractat inèdit de Diego Ramírez de Villaescusa. Notes sobre un afer políticoreligiós entre el Quatre-cents i el Cinc-cents. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 39-56.

La biografia i l'obra de Ramírez de Villaescusa, tractades a partir d'un manuscrit inèdit, permeten l'autor exposar el panorama de les relacions entre política i religió durant el regnat dels Reis Catòlics, moment inicial d'aparició de la problemàtica entre conversos i Inquisició. El dilema entre Evangeli i repressió porta Ramírez a escriure un tractat: *De Christiana Religione*, un intent de redefinició de la Inquisició, amb connotacions polítiques molt objectives.

Paraules clau: religiositat, política, Inquisició, conversos, clergat.

Hernando de Talavera y un tratado inédito de Diego Ramírez de Villaescusa. Notas sobre un asunto político-religioso entre los siglos XV y XVI

La biografía y la obra de Ramírez de Villaescusa, tratadas a partir de un manuscrito inédito, permiten al autor exponer el panorama de las relaciones entre política y religión durante el reinado de los Reyes Católicos, momento inicial de aparición de la problemática entre conversos e Inquisición. El dilema entre Evangelio y represión conduce a Ramírez a escribir un tratado: *De Christiana Religione*, un intento de redefinición de la Inquisición, con connotaciones políticas muy objetivas.

Palabras clave: religiosidad, política, Inquisición, conversos, clero.

Hernando de Talavera and an unpublished treatise of Diego Ramírez de Villaescusa. Notes about a political and religious affair in the 15th and 16th centuries

The biography and the work of Ramirez de Villaescusa, treated from an unpublished manuscript, allow the author to expose the panorama of the relations between policy and religion during the reign of Kings Católicos, initial moment of appearance of the problematic one between conversos and Inquisition. The dilemma between Gospel and repression leads Ramirez to write a treaty: *De Christiana Religione*, an attempt of redefinition of the Inquisition, with very objective political connotations.

Key words: Religiosity, Politics, Inquisitio, *Conversos*, Clergy.

57-68

GIORDANO, Maria Laura (Università di Catania)

Proyecto político y aspiraciones reformadoras en las cartas de una beata del siglo XVI en España. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 57-68, 15 ref.

En los años setenta del siglo XVI la beata Francisca de Ávila (*alias* de los Apóstoles) quería fundar en Toledo un monasterio y un colegio de sacerdotes. Mientras tanto organiza en aquella ciudad una campaña a favor de la liberación de Carranza, el ex arzobispo de Toledo arrestado por la Inquisición en 1559. Francisca de los Apóstoles ve en el nombramiento como Papa de aquel prelado la única posibilidad de realizar sus proyectos y la condición para que la renovación de la Iglesia se pudiese cumplir. En 1575 la Inquisición ordena su arresto y pronto empieza el proceso en contra de ella. El estudio del proceso y, en particular, de las cartas de la beata ofrecen la posibilidad de practicar distintos niveles de lectura de su caso, lo cual nos proporciona una información más completa sobre su vivencia y sobre la historia de la espiritualidad de aquella época.

Palabras clave: Inquisición, mujeres, espiritualidad, renovación de la Iglesia, escritura, política, alumbrados.

Projecte polític i aspiracions reformistes a les cartes d'una beata del segle XVI a Espanya

Als anys setanta del segle XVI la beata Francisca de Ávila (àlies de los Apóstoles) volia fundar a Toledo un monestir i un col·legi de capellans. Al mateix temps organitza en aquesta ciutat una campanya a favor de l'alliberament de Carranza, l'exarquebisbe de Toledo detingut per la Inquisició l'any 1559. Francisca de los Apóstoles considera l'elecció com a Papa d'aquell prelat com l'única possibilitat de realitzar els seus projectes i la condició perquè fos possible la renovació de l'Església. L'any 1575 la Inquisició ordena la seva detenció i aviat obre un procés contra la beata. L'estudi del procés i, sobretot, de les cartes de la beata ofereix la possibilitat de practicar diversos nivells de lectura del seu cas, la qual cosa proporciona una informació més completa sobre les seves vivències i sobre la història de l'espiritualitat de l'època.

Paraules clau: Inquisició, dones, espiritualitat, renovació de l'Església, escrivitura, política, il·luminats.

Political project and reformists aims in the letters of a Spanish beata of 16th century

In the seventies of the sixteenth century, the *beata* Francisca de Avila (*alias* de los Apóstoles) is planning to set up a monastery and a college of priests in Toledo. Meanwhile, in the same time, she organizes a campaign to release Carranza, the former archbishop of Toledo who was arrested in 1559 by the Inquisition. Francisca sees in appointing the Prelate Pope the only possibility to achieve her project, as well as the basic condition to fulfil the renewal of the Church. In 1575 the Inquisition orders her arrest. Soon the trail begins. To investigate the process and, in detail, the beata's letters, provides the possibility to realize different readings of her story and to achieve a more complete knowledge of her existence, and about of the history of spirituality of that period.

Key words: Inquisition, Women, Spirituality, Church Renewal, Writing, Politics, Illuminati.

69-95 **LÓPEZ VELA, Roberto** (Universidad de Cantabria. Departamento de Historia Moderna y Contemporánea)

Judíos, fanatismo y decadencia. Amador de los Ríos y la interpretación de la Historia Nacional en 1848. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 69-95, 40 ref.

El autor analiza la obra de J. Amador de los Ríos, como paradigma de la historiografía del siglo XIX y de los inicios de una interpretación liberal de la historia española. Entre los diversos temas, el planteamiento de la visión del mundo judío permite situar los límites ideológicos y científicos de una historiografía que luchaba por modernizarse, pero que caía ocasionalmente en el lugar común a la hora de aproximarse a las relaciones entre las grandes constantes de la historia nacional.

Palabras clave: historiografía, judíos, España, Inquisición.

Jueus, fanatisme i decadència. Amador de los Ríos i la interpretació de la Història Nacional al 1848

L'autor analitza l'obra de J. Amador de los Ríos, com a paradigma de la historiografia del segle XIX i dels inicis d'una interpretació liberal de la història espanyola. Entre els diversos temes, el plantejament de la visió del món jueu permet l'autor situar els límits ideològics d'una historiografia que maldava per modernitzar-se, però que s'enfonsava ocasionalment en el lloc comú a l'hora d'apropar-se a les relacions entre les grans constants de la història nacional.

Paraules clau: historiografia, jueus, Espanya, Inquisició.

Jews, Fanaticism and Decline. Amador de los Ríos and the National History's Interpretation in 1848

The author analyzes the work of J. Amador de los Ríos, like paradigm of the historiography of 19th century and the beginnings of a liberal interpretation of Spanish history. Between the diverse subjects, the exposition of the vision of the Jewish world allows to locate the ideological and scientific limits of a historiography that fought to modernize itself, but that fell occasionally in the common place at the time of coming near to the relations between the great constants of national history.

Key words: Historiography, Jews, Spain, Inquisition.

97-117 **FAJARDO SPÍNOLA, Francisco** (Universidad de La Laguna. Departamento de Historia)

La actividad procesal del Santo Oficio. Algunas consideraciones sobre su estudio. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 97-117, 60 ref., 2 tab.

El artículo defiende la necesidad de estudiar la actividad procesal de la Inquisición tanto en un plano general como a la escala de los tribunales de distrito, en lo que se centra. A este respecto, pasa revista a la producción historiográfica existente y propone la utilización de distintas fuentes documentales, la ampliación del marco cronológico de estudio y la aproximación entre historiadores en el uso de conceptos, tipologías y métodos. Se concede importancia al estudio de los deli-

tos «menores» y a las distintas formas de represión, incluidas las extrajudiciales. Se toma como ejemplo el estudio del Tribunal de la Inquisición de Canarias.

Palabras clave: Inquisición, tribunales de distrito, metodología, actividad procesal.

L'activitat processal del Sant Ofici. Algunes consideracions sobre el seu estudi

L'article proposa la necessitat d'estudiar l'activitat processal de la Inquisició a nivell general i a nivell dels tribunals de districte, en els quals se centra. D'aquesta manera, passa revista a la producció historiogràfica existent i proposa la utilització de diverses fonts documentals, l'ampliació del marc cronològic d'estudi i l'aproximació entre historiadors en l'ús de conceptes, tipologies i mètodes. Es dóna importància a l'estudi dels delictes «menors» i a les diverses formes de repressió, incloses les extrajudicials. Es pren com a exemple l'estudi del Tribunal de la Inquisició de Canàries.

Paraules clau: Inquisició, tribunals de districte, metodologia, activitat processal.

The Procedural activity of the Holy Office. Some considerations concerning its study

This article defends the need to study the procedural activity of the Inquisition, dealing with it not only at a general level but also at the level of the district Tribunal, on which the article is focussed. In reference to that, it evaluates the existing historiographic works, and suggests the use of different documentary sources, the widening of the chronological framework submitted to study and the approach among historians in the use of concepts, typologies and methods. It is given a great importance to the investigation of «minor» crimes as well as to the different ways of repression, including the extra-judicial ones. The study of the Canarian Tribunal is given as an example.

Key words: Inquisition, District Tribunals, Methodology, Procedural Activity.

119-140 **FERNÁNDEZ GIMÉNEZ, María del Camino** (Universidad Miguel Hernández. Departamento de Arte, Humanidades y Ciencias Jurídicas y Sociales)

La sentencia inquisitorial. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 119-140, 7 ref.

La autora analiza sistemáticamente los componentes jurídicos de las sentencias emanadas de los tribunales de la Inquisición. Presenta su estructura formal y los diferentes apartados legales, recopilando documentación de época y realizando una compleja aproximación desde el ámbito de la historia del derecho.

Palabras clave: Inquisición, sentencia, jurisprudencia.

La sentència inquisitorial

L'autora analitza sistemàticament els components jurídics de les sentències emanades dels tribunals de la Inquisició. Presenta la seva estructura formal i els diferents apartats legals, bo i recopilant documentació de l'època i realitzant una complexa aproximació des de l'àmbit de la història del dret.

Paraules clau: Inquisició, sentència, jurisprudència.

The Inquisitorial sentence

The author systematically analyzes the legal components of the emanated sentences of the courts of the Inquisition. It presents his formal structure and the different legal sections, compiling historical documentation and making a complex approach from the scope of the history of the right.

Key words: Inquisition, Sentence, Jurisprudence.

- 141-158 **CERRILLO CRUZ, Gonzalo** (Universidad Autónoma de Madrid)
Aproximación al estatuto jurídico de los familiares de la Inquisición española. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 141-158, 12 ref.

En este artículo se trata de los distintos aspectos que configuran el estatuto jurídico de los familiares de la Inquisición española según se deduce de la variada normativa que directa o indirectamente se dictó sobre ellos y que afectó a las condiciones exigibles para acceder a la familiatura, a los límites numéricos según el vecindario de las poblaciones, al procedimiento de concesión de los títulos y a los privilegios y funciones que les correspondían.

Palabras clave: Inquisición, familiares, jurisdicción.

Aproximació a l'estatut jurídic dels familiars de la Inquisició espanyola

Aquest article tracta dels diversos aspectes que configuren l'estatut jurídic dels familiars de la Inquisició espanyola, segons es dedueix de la variada normativa que directament o indirecta es dictà al respecte i que afectà les condicions exigibles per accedir a la familiatura, als límits numèrics segons el veïnat de les poblacions, al procediment de concessió dels títols i als privilegis i funcions que els corresponien.

Paraules clau: Inquisició, familiars, jurisdicció.

Approach to juridical statute of the familiares of Spanish Inquisition

The inquisitorial laws concerning these employes of the Inquisition called *familiars*, performed a complete regulation for the different aspects to the institution known as *familiatura*: form the access to this office, to the limitation of their number or the duties and rights they had because of their post.

Key words: Inquisition, familiares, Jurisdiction.

- 159-177 **MORENO, Doris** (Universitat Autònoma de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània)
Una apacible idea de la gloria. El auto de fe barroco y sus escenarios simbólicos. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 159-177, 50 ref.

El auto de fe barroco fue un formidable instrumento mediático con mensajes múltiples y unívocos al mismo tiempo. La generación de un espacio y un tiempo sagrado en el ágora pública, reforzados por la ritualidad, el dramatismo y la teatralidad, tenía como objeto subrayar el triunfo del dogma sobre la herejía;

potenciar la identidad religiosa, social y política de la comunidad; y, por fin, evidenciar la confluencia de los poderes en juego (Iglesia, Monarquía, nobleza...) con un árbitro supremo, la misma Inquisición.

Palabras clave: Inquisición, auto de fe, dogma, herejía.

Una apacible idea de la gloria. L'acte de fe barroc i els seus escenaris simbòlics

L'acte de fe barroc fou un formidable instrument mediàtic amb missatges múltiples i unívocs al mateix temps. La generació d'un espai i d'un temps sagrat a l'àgora pública, reforçats per la ritualitat, el dramatisme i la teatralitat, tenia com a finalitat subratllar el triomf del dogma sobre l'heretgia; potenciar la identitat religiosa, social i política de la comunitat; i, finalment, evidenciar la confluència dels poders en joc (Església, Monarquia, noblesa...) amb un àrbitre suprem, la mateixa Inquisició.

Paraules clau: Inquisició, acte de fe, dogma, heretgia.

Una apacible idea de la gloria. The baroque auto de fe and its symbolic scenes

The baroque *auto de fe* was a great mediatic instrument with multiple and unanimous messages at the same time. That very generation in a sacred space and time in the main square, reinforced by ritualism, dramatism and histrionics, had several objectives: stressing the triumph of dogma over heresy, strengthening the religious, social and political identity of the community and, eventually, make clear the confluence of the existing powers (Church, Monarchy, nobility...) with a supreme referee, Inquisition itself.

Key words: Inquisition, *auto de fe*, dogma, heresy.

- 179-199 **CÁRCELES DE GEA, Beatriz** (Universidad Autónoma de Madrid) Reforma/abolición del Tribunal de la Inquisición (1812-1823). La constitución de la *autoridad absoluta*. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 177-199, 80 ref.

La reforma/abolición de la Inquisición por las Cortes de Cádiz se decide de acuerdo con un concepto de orden reformado, ajustado al *espíritu del tiempo*. La emergencia de la reforma se nos presenta como el punto de encuentro de dos constituciones, una antigua y una nueva, que se legitiman mutuamente. A partir de aquí, el discurso político se desenvuelve en torno a las contradicciones surgidas de las fuentes de legitimación del régimen liberal con la construcción, por primera vez, de una *autoridad absoluta*.

Palabras clave: Inquisición, Cortes de Cádiz, Absolutismo, relaciones Iglesia-Estado.

Reforma/abolició del Tribunal de la Inquisició (1812-1823). La constitució de l'*autoritat absoluta*

La reforma/abolició de la Inquisició per les Corts de Cadis es decideix d'acord amb un concepte d'ordre reformat, ajustat a l'*esperit del temps*. El sorgiment de la reforma se'ns presenta com el punt de trobada de dues constitucions, una

antiga i una nova, que es legitimen mútuament. A partir d'aquest punt, el discurs polític es desenvolupa al voltant de les contradiccions sorgides de les fonts de legitimitació del règim liberal amb la construcció, per primer cop, d'una *autoritat absoluta*.

Paraules clau: Inquisició, Corts de Cadis, Absolutisme, relacions Església-Estat.

Reform/abolition of the Inquisition (1812-1823). The constitution of an *absolutist authority*

Reform/abolition of the Inquisition in the charge of Constituent Assembly in Cadiz is decided from a notion of reform adjusted to the *spirit of the time*. Emergence of reform is the emergence of two constitutions: an ancient one and a new one which legitimise mutually. Taken into account, political speech is developed round contradictions emerged from legitimated sources of liberal regime with the constructions for the first time of an *absolutist authority*.

Key words: Inquisition, Constituent Assembly of Cádiz, Absolutism, Relations between Church and State.

DOSSIER. Pensament polític de la Corona d'Aragó a l'època dels Àustria

203-205 **SIMON TARRÉS, Antoni** (Universitat Autònoma de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània)
Presentació. *Manuscrits. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 203-205.

207-235 **RUBIÉS I MIRABET, Joan Pau** (University of Reading)
La qüestió imperial en el pensament polític de la Catalunya moderna: història d'una absència. *Manuscrits. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 207-235, 60 ref.

El pensament polític de Catalunya en els segles XVI i XVII s'ha estudiat habitualment des de la perspectiva constitucionalista o pactista, tot sovint en contraposició als temes «imperials» del pensament de la Cort. Aquest article és un intent d'ampliar aquesta perspectiva amb una primera aproximació a l'estudi del tema imperial a la Corona d'Aragó i el seu reflex específic a Catalunya. Malgrat ser un tema clarament secundari en la consciència de l'època, aquesta mateixa marginalitat exigeix una reflexió, atès el notable protagonisme dels catalans en l'expansió medieval de la Corona. I, així, després de discutir diverses accepcions del concepte imperial en el pensament del Renaixement, i especialmet a l'Espanya de Carles V, l'article analitza el problema del «dèficit imperial» de la Corona d'Aragó a través de la producció i dels debats historiogràfics, amb detallada referència a les seves fonts i contextos medievals.

Paraules clau: Corona d'Aragó, Catalunya, Imperi, historiografia.

La cuestión imperial en el pensamiento político de la Cataluña moderna: historia de una ausencia

El pensamiento político de Cataluña en los siglos XVI y XVII se ha estudiado habitualmente desde la perspectiva constitucionalista o pactista, a menudo en contraposición a los temas «imperiales» del pensamiento de la corte. Este artículo es un intento de ampliar esta perspectiva con una primera aproximación al estudio del tema imperial en la Corona de Aragón y su reflejo específico en Cataluña. Aunque tema a todas luces secundario en la conciencia de la época, esta misma marginalidad exige una reflexión, dado el notable protagonismo de los catalanes en la expansión medieval de la Corona. Tras discutir varios usos del concepto imperial en el pensamiento del Renacimiento, y especialmente en la España de Carlos V, el artículo analiza el problema del «déficit imperial» de la Corona de Aragón alrededor de la producción y los debates historiográficos, con detallada referencia a sus fuentes y contextos medievales.

Palabras clave: Corona de Aragón, Cataluña, Imperio, historiografía.

The imperial question in the political thought of early modern Catalonia: history of an absence

The political thought of Early-Modern Catalonia has been usually studied from the constitutionalist perspective, often in opposition to the «imperial» concerns of the court. This article attempts to widen the analysis with a preliminary study of the imperial theme in the Crown of Aragon, and in particular its Catalan dimension. Although this theme was quite obviously of secondary importance in the thought of the period, this very marginality requires an interpretation, given the well-known importance of the role of Catalans in the medieval expansion of the Crown. After discussing a number of uses of the concept of empire in the Renaissance, especially in Charles V's Spain, the article analyses the «imperial deficit» of the Crown of Aragon as it was reflected in historiographical production and debates, with special reference to their medieval sources and contexts.

Key words: Crown of Aragon, Catalonia, Empire, Historiography.

- 237-252 **CASEY, James** (University of East Anglia. School of History)
«Una libertad bien entendida»: los valencianos y el estado de los Austrias.
Manuscripts. Revista d'Història Moderna, 1999, núm. 17, p. 237-252,
42 ref.

Durante los siglos XVI y XVII se produce una evolución interesante en el pensamiento valenciano en torno al concepto del «estado» en su relación con la «república» o sociedad civil. Tanto la percepción de una crisis en la antigua jerarquía feudal-agraria, como las exigencias de la llamada «revolución militar», provocan reflexiones en torno a la necesidad de robustecer el «estado real». Sin embargo, la larga tradición libertaria de Valencia coarta las opciones ideadas, que intentan compaginar la tendencia hacia el absolutismo con la defensa de una «libertad bien entendida».

Palabras clave: pensamiento político, absolutismo, País Valencià, siglos XVI y XVII.

«Una llibertat ben entesa»: els valencians i l'Estat dels Austries

Durant els segles XVI i XVII es produeix una evolució interessant en el pensament valencià pel que fa al concepte d'«estat» en la seva relació amb la república o societat civil. Tant la percepció d'una crisi en l'antiga jerarquia feudal agrària, com les exigències de l'anomenada «revolució militar», provoquen reflexions sobre la necessitat de reforçar l'«estat real». Tot i així, la llarga tradició llibertària de València coarta les opcions ideades, que intenten compaginar la tendència cap a l'absolutisme amb la defensa d'una «llibertat ben entesa».

Paraules clau: pensament polític, absolutisme, País Valencià, segles XVI i XVII.

«A liberty properly understood»: the Valencians and the State

During the sixteenth and seventeenth centuries an interesting development occurred in Valencian thinking on the «state» and its relationship with the «commonwealth» or civil society. A perception of crisis in the old feudal-agrarian structure, together with the demands of the so-called «Military Revolution», led to reflections on the need to strengthen the «royal estate». However, the long tradition of freedom in Valencia placed limits on the options available, which sought to combine a trend towards absolutism with safeguarding «liberty properly understood».

Key words: Political thought, absolutism, Valencia, xvth and xviih centuries.

253-275 GASCÓN PÉREZ, Jesús (Universidad de Zaragoza)

Los fundamentos del constitucionalismo aragonés. Una aproximación. *Manuscrits. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 253-275, 60 ref.

El presente artículo constituye una aproximación al estudio del pensamiento político aragonés. Tomando como punto de partida la promulgación, en 1592, de un fuero contra quien provocase motines apellidando libertad, se recuerda que el ordenamiento foral del reino había dado lugar a la elaboración de una teoría que justificaba la resistencia al monarca cuando éste incumpliese el pacto que, según juristas y cronistas, se hallaba en la base del régimen político aragonés. En consecuencia, analizar el pensamiento constitucionalista que trató de dar consistencia a dicho régimen requiere conocer el origen y naturaleza del *corpus* foral subyacente, así como profundizar en el papel jugado por los agentes que dieron forma y ayudaron a difundir la ideología. Por último, conviene recordar que el contexto histórico en que ésta se desarrolló contribuyó de modo decisivo a su consolidación, a la vez que facilitó su aceptación por un importante sector de la sociedad aragonesa.

Palabras clave: ideología, pensamiento político, constitucionalismo, Aragón.

Els fonaments del constitucionalisme aragonès. Una aproximació

Aquest article constitueix una aproximació a l'estudi del pensament polític aragonès. Prenent com a punt de partida la promulgació, el 1592, d'un fur contra els provocadors de motins amb crides a la llibertat, es recorda que l'ordenament foral del regne havia generat una teoria que justificava la resistència al monarca si aquest incomplia el pacte que, segons juristes i cronistes, era a la base del

règim polític aragonès. Conseqüentment, analitzar el pensament constitucionalista que va tractar d'atorgar consistència a l'esmentat règim requereix conèixer l'origen i la natura del corpus foral subjacent, així com aprofundir en el paper jugat pels agents que li van donar forma i ajudar a la difusió d'aquesta ideologia. Per últim, cal recordar que el context històric en què aquesta es va desenvolupar va contribuir de manera decisiva a la seva consolidació, alhora que en facilitava l'acceptació per part d'un important sector de la societat aragonesa.

Paraules clau: ideologia, pensament polític, constitucionalisme, Aragó.

The foundations of the Aragonese constitutionalism. An approach

This paper is an approach to the study of Aragonese political thought. After considering the promulgation, in 1592, of a *fuero* against those who provoked to revolt calling liberty, it is necessary to remember that the laws of the realm gave rise to the elaboration of a theory that justified resistance against the king when he broke the pact that, in the opinion of jurists and chroniclers, lay in the base of Aragonese political regime. Consequently, to analyze the constitutional thought that tried to give consistency to that regime, demands to know the origin and nature of the underlying legal *corpus*, and to study in depth the role of the agents that shaped and helped to spread the ideology. At last, it is important to note that the historical context within this one developed, contributed decisively to its consolidation, at the same time as made easy its acceptance by a vast part of Aragonese society.

Key words: Ideology, Political Thought, Constitutionalism, Aragon.

277-292 **PALOS PEÑARROYA, Joan Lluís** (Universitat de Barcelona. Departament d'Història Moderna)

Les idees i la revolució catalana de 1640. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 277-292, 60 ref.

L'autor es planteja quina és la relació de les idees de la Revolució Catalana de 1640 amb altres ideologies del període, tant d'autors castellans com de la resta d'Europa. També es qüestiona la necessitat o adequació d'analitzar la disputa política, a partir de l'existència de dos grups completament diferents: el dels ministres reials i el de les institucions catalanes. I, finalment, explora quelcom tan complicat com el paper exacte jugat per les idees en el moment de decantar els fets esdevinguts en una o altra direcció.

Paraules claus: pensament polític, Catalunya, Revolució Catalana, 1640.

Las ideas y la revolución catalana de 1640

El autor se plantea cual es la relación de las ideas de la Revolución Catalana de 1640 con otras ideologías del momento, tanto de autores castellanos como del resto de Europa. También se pregunta si es necesario o adecuado analizar la disputa política, a partir de la existencia de dos grupos completamente distintos: el de los ministros reales y el de las instituciones catalanas. Y, finalmente, explora algo tan difícil como el papel exacto jugado por las ideas a la hora de decantar los hechos acontecidos en una u otra dirección.

Palabras clave: pensamiento político, Cataluña, Revolución Catalana, 1640.

The ideas and the Catalan Revolution of 1640

The present article explains the relationship between the ideas emerged in Catalonia during the Catalan Revolution of 1640 and other contemporary ideologies of both Castilian and European thinkers. The author also considers the suitability of analysing the political controversy starting from the existence of the two radical opposite groups of royal ministers and representatives of Catalan institutions. Finally, he explores the role of ideas in the marching of events.

Key words: Political thought, Catalonia, Catalan revolution, 1640.

- 293-305 **JUNQUERAS I VIES, Oriol** (Universitat Autònoma de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània)
Jaume Damians. Pensament polític i realitat econòmica entre 1599 i 1630. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 293-305, 13 ref.

Durant les tres primeres dècades del segle XVII, Jaume Damians és un mercader que construeix una important xarxa comercial a la Mediterrània. Entre 1626 i 1632 té un paper protagonista en les negociacions de les institucions catalanes amb la Monarquia i el 1640-1641 és cap de la Junta de Defensa de Barcelona. Així, a través de la seva figura, aquest article intenta aproximar-se a les relacions existents entre l'evolució de la realitat econòmica, el pensament econòmic i les actituds polítiques a la Catalunya anterior a la revolució de 1640.

Paraules clau: Catalunya, segle XVII, història econòmica, pensament econòmic, Jaume Damians.

Jaume Damians. Pensamiento político y realidad económica entre 1599 y 1630

Durante las tres primeras décadas del siglo XVII, Jaume Damians es un mercader que construye una importante red comercial en el Mediterráneo. Entre 1626 y 1632 tiene un papel protagonista en las negociaciones de las instituciones catalanas con la Monarquía y en 1640-1641 encabeza la Junta de Defensa de Barcelona. Así, a través de su figura, este artículo intenta aproximarse a las relaciones existentes entre evolución de la realidad económica, el pensamiento económico y las actitudes políticas en la Cataluña anterior a la revolución de 1640.

Palabras clave: Cataluña, siglo XVII, historia económica, pensamiento económico, Jaume Damians.

Jaume Damians. Political thought and economical reality between 1599 and 1630

Jaume Damians was a merchant that built an important commercial net in the Mediterranean during the three first decades of the Seventeenth century. He was a protagonist in the negotiations between the Catalan institutions and the Spanish monarchy between 1626 and 1632 and he was a member of a military junta for the defence of Barcelona in 1640 and 1641. Through his figure, Oriol Junqueres

describes the nexus between economical reality, economical thought and political attitudes in Catalonia before 1640.

Key words: Catalonia, Seventeenth Century, economical history, economical thought, Jaume Damians.

307-340 **VILLANUEVA LÓPEZ, Jesús** (Université de Franche-Comté. Section d'Espagnol)

Felip Vinyes (1583-1643): su trayectoria política y la gestación de la revuelta catalana de 1640. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 307-340, 34 ref.

Acercamiento biográfico a la figura de Felip Vinyes, que pretende sistematizar y completar los datos de estudios generales recientes que han destacado la singularidad de su evolución desde una postura foralista en los años 20 a su compromiso realista de los 30. Se muestran los precedentes de su carrera, se insiste en las ambigüedades y las oscilaciones de su posicionamiento final, y se sugiere que en el fondo de sus diferentes actitudes latía una indisposición personal con la elite provincial catalana. En cuanto a sus ideas políticas, se advierte que nunca llegó a un decantamiento absolutista pleno, aunque sí formuló una posibilidad de reforma del régimen catalán que supondría un restablecimiento de la autoridad monárquica.

Palabras clave: pensamiento político, Cataluña, siglo XVII, Felip Vinyes.

Felip Vinyes (1583-1643): trajectòria política i la gestació de la revolució catalana de 1640

Aproximació biogràfica a la figura de Felip Vinyes, que pretén sistematitzar i completar les dades d'estudis generals recents que han destacat la singularitat de la seva evolució des d'un posicionament foralista en els anys 20 fins al compromís realista dels 30. Es mostren els precedents de la seva carrera, s'insisteix en les ambigüitats i les oscil·lacions del seu posicionament final, i se suggereix que en el fons de les seves diferents actituds hi havia una indisposició personal amb l'elit provincial catalana. Quant a les seves idees polítiques, s'adverteix que mai no arribà a un decantament absolutista complet, tot i que sí formulà una possibilitat de reforma del règim català que representaria un restabliment de l'autoritat monàrquica.

Paraules clau: pensament polític, Catalunya, segle XVII, Felip Vinyes.

Felip Vinyes (1583-1643): political evolution and the Catalan Revolution of 1640

Biographical approach to the figure of Felip Vinyes, which tries to systematize and complete the data provided by recent general studies which emphasize the singularity of his evolution from the «country» sympathies of the 20s to the «court» engagement of the 30s. The article shows the precedents of his career, the ambiguities and oscillations of his final adherence, and suggests that in the bottom of his different attitudes lied a personal disinclination towards the provincial Catalan élite. With regard to his political ideas, it is concluded that he never fully converted to an absolutist mood, although he did conceive a possi-

bility of reforming the Catalan régime in a way that would require the restoration of the monarchical authority.

Key words: political thought, Catalonia, xviii century, Felip Vinyes.

Treballs d'investigació

- 343-345 **TORTELLA, Jaume** (Universitat Autònoma de Barcelona)
Luigi Boccherini, ¿experto financiero? *Manuscrits. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 343-345.
- 347-348 **MORENO, Doris** (Universitat Autònoma de Barcelona)
A través del espejo. El Tribunal de la Inquisición en Barcelona, siglo xvi. *Manuscrits. Revista d'Història Moderna*, 1999, núm. 17, p. 347-348.